

Szemet szemért?

Kunmadaras főterén 1994. október 30-án az Emlékbizottság, az önkormányzat és a nagyközség lakosainak adományából emlékművet állítottak az 1946-os antiszemita megmozdulás áldozatai iránti kegyelettel. Az ünnepi megemlékezések sorában hangzott el Kardos Péter főrabbi és dr. Ötvös László református lelképásztor alábbi beszéde. E beszédeken kívül közöljük még a témával kapcsolatban megjelent újságcikkeket is.

Kardos Péter

Büszke vagyok és félek! Büszke vagyok arra, hogy zsidó vagyok, büszke arra, hogy magyar zsidó vagyok – s félek, mert Kunmadarason vagyok...

A magyar zsidóság ebben az esztendőben a fél század előtti tragédiára emlékezik...

Emlékműveket avatunk, szobrokat koszorúzunk. Márványból készült falakra neveket vésetünk, s ezt kinevezük megölt testvéreink sírjának – mert a krematóriumok füstjéhez nem járulhatunk, a gázkamrák falainál nem ültethetünk virágot.

Az 50. évfordulón megemlékezünk azokról, akik életük kockáztatásával embereket mentettek, s beszélünk azokról, akik embereket öltek...

Megemlékezünk azokról, akik megosztották kicsiny lakásuk egy zugát az üldözöttel, s beszélünk azokról, akik betörték az üldözött lakásába, és kifosztották azt... Megemlékezünk azokról, akik a halálmenetből elfogadták a kétségbeesett édesanya által átadott piciny gyermeket, hogy legalább ő élje túl a borzalmak idejét, s beszélünk azokról, akik később azt kiabálták, hogy a zsidók keresztény gyerekek vért veszik és isszák...

Az elmúlt esztendőben számos emlékművet avattam... Volt olyan, amelyen egy kőből formázott katonasipka volt, volt olyan, amelyen kettőtört kard... Volt olyan, amelyen kereszt, volt olyan, amelyen Dávid-csillag. De valamennyi a hősökre, vagy Holocaust mártírjaira emlékeztetett.

Büszke vagyok és félek!

Büszke arra, hogy zsidó vagyok, büszke arra, hogy magyar zsidó vagyok. Félek, mert Kunmadarason vagyok...

Ez az emlékmű (tábla) egészen más-

ról szól... Ha én terveztem volna – kérdőjel-formájú lenne – a másik része egy óriási felkiáltójel! Igen! Az első, a kérdések helye. Gyakran halljuk manapság: *bűnbánat* nélkül nem lehet *bűnbocsánat*. Az első kérdés önmagától adódik: vajon a *bűnbánat* állította-e ezt az emlékművet (táblát)? A másik kérdés: kinek van joga megbocsátani? Nekem, a magyarországi zsidóság küldöttének van-e jogom megbocsátani Neuländer Ferenc nevében? Annak a Neuländer Ferencnek a nevében, akit, miután visszatért a gázkamrák árnyékából, félig agyonverték, majd belehalt sérüléseibe.

Jogom van-e megbocsátani Rózsinger József nevében. Aki egyedül jött vissza népes családjából, s azon a májusi napon **előtek** menekült, szaladt, futott Karcag felé, s a vasúti pályamunkások vasrudakkal agyonverték... Jogom van-e megbocsátani Klein Ferenc nevében, akinek a házához vagy 300 „hős” ment el, hogy meglincseljék. S amikor elterjed a hír, hogy pisztolya van, a „hősök” nem mertek bemenni. Rendőroket hívtak, akik ahelyett, hogy szétoszlatták volna a *csőcseléket*, bementek, s amikor meggyőződtek róla, hogy nincs pisztolya, ezt a gyűlevészek tudomására hozták – akik ezután betörték és agyonverték őt.

Büszke vagyok, hogy zsidó vagyok, de félek, mert Kunmadarason vagyok...

S mindez, amelyről szóltam, két, azaz kettő esztendővel a Holocaust után...

Jogom van-e megbocsátani azok nevében, akik szinte csontvázzá fogyva tértek vissza ide!, ebbe a faluba, amelyről azt hitték, hogy nemcsak szülőföldjük, de hazájok is. Félek erre válaszolni, félek, mert Kunmadarason vagyok...

Érzem, hogy itt, ennél az emlékműnél el kellene mondanom a KÁDIST, a zsidó halotti imát. *Nem tudom! Képtelen vagyok!* Ha maró lúgban mosakszol is, és tékozlod magadra a szappant, akkor is folt marad előttem a bűnöd.

Van a Szentírásban egy párbeszéd Isten és az ember között.

– Hol van a testvéred, Ábel? – kérdi Isten.

– Őrjöje vagyok én a testvéremnek? – kérdezi Káin, a világ első gyilkosa.

És a bélyeg ott maradt a homlokán. Ez a bélyeg örökre odakerül minden gyilkos homlokára – *eltávolíthatatlanul, letörölhetetlenül!*

Ezt öröklik mindazon utódok is, akik nem öltek – csak nézték, csak benn voltak a tömegben, csak kiabáltak, csak uszítottak, csak nem tettek semmit, hogy ne történjék meg, ami megtörtént. *Káin-bélyeg! Eltávolíthatatlanul, letörölhetetlenül!*

Jön a Halottak Napja! Menjete ki a zsidó temetőbe is, és tegyetek 1-1 szál virágot arra a mártíremlékműre, amely egykori honfitársaitok emlékét őrzi.

De mi történt a pogrom után?

Egy hivatalos *akkori* jelentésből idézek:

„A pogrom után a Független Kisgazda Párt pártközi értekezletet hívott össze, ahol Takács Gergely elnökölt, és az FKP nevében azt a javaslatot terjesztették elő, hogy az eseményeket sajnálják, de a zsidóknak hat órán belül el kell hagyniuk a falut. Miután ezt néhányan elleneztek, az FKP 24 órára módosította a határidőt.

Ami ezután következik – talán legjellemzőbb a korra, amelyről szólok: a végleges határozat szó szerint. Felszólítja tovább az értekezlet Kunmadaras község zsidó lakosságának azt a részét, amelyik *nem hajlandó beilleszkedni a község demokratikus életébe*, hogy saját maguk érdekében *a falut hagyják el.*

Vagyis a pogromért nem annak végrehajtói, hanem az *áldozatai* a felelősök.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Engedjék meg, hogy most már ne csak féljek, de undorodjam is.

Ötvös László

Emlékmű – a megbékélés virágaival

Szent, szent, szent a Seregeknek
Ura, teljes mind az egész föld az ő
dicsőségével!

Ünnepi Gyülekezet! Főtiszteletű
Vendégeink!

Nagyközségünk református hívei,
keresztényei, istenfélői és minden jó-
szándékú polgára nevében állok meg
ez emlékmű előtt, és a Teremtő, irgal-
mas Istenre fordítom a jelenlévők fi-
gyelmét, az Ő nevében mondok igei
köszöntőt.

Ézsaiás próféta által így szólt az Úr
Izráelhez: „Kevés az, hogy nékem
szolgám légy, a Jákób nemzetségeinek
megépítésére és Izráel megszabadoltja-
inak visszahozására: sőt a népeknek is
világosságául adtalak, hogy üdvöm a
föld végéig terjedjen!” (Ézsaiás 49:6)

Tudjuk, hogy a próféta korában úgy
lett Izráel a népek világosságává, hogy
Jeruzsálemtől, a Szentföldtől távol a
babiloni fogságban megaláztatásban
élt. Sokan azt gondolták, hogy Isten
ítéli, sújtja az ő népét. A próféta isteni
sugallatra felismeri, és elmondja: Több
történik Izráellel, mint azt bárki ember-
fia elgondolhatta volna. Az Úr a Szen-
vedő Szolgájának megtartása, sőt ösz-
szegyűjtése és hazasegítése által döb-
bentette meg a népeket, hogy ő él, és
hatalmasan uralkodik. Az Úr Szenvedő
szolgája által tárul fel, világosodik meg
a népek előtt a Seregek Urának félel-
metes és fenséges királyi hatalma.

A kersztényeknek, az Egyetlen
Szenvedő Szolga híveinek és a népek
későbbi fiainak soha nem lett volna
szabad elfelejtkezniük Izráelnek erről a
titkáról, Isten királyi uralmát megvilá-
gosító szolgálatáról. Sajnos megfede-
keztek, megfedekezünk erről, és en-
nek félelmes következményei lettek. A
haláltáborokból és a lágerekből meg-
szabadult, hazatért zsidó atyafiakra
nem tudtak úgy tekinteni, mint aho-
gyan a bibliai tanítás szerint lehetett és
kellett volna. A kersztényeket Izráel

késői unokáinak szenvedésekből való
hazatérése nem emlékeztette Isten kö-
zelségére. Nem tudták a 48 évvel eze-
lőtt élt elődeink megakadályozni azt,
hogy óemberi indulatokra hallgató erő-
szakos emberek egy csoportot szembe
ne fordítsanak az itt élő zsidósággal.
Ez az emlékmű, amelyet az Emlékbí-
zottság és az önkormányzat helyez el
itt a főtéren, az antiszemita megmoz-
dulás áldozatainak állít emléket. Szer-
etnénk azonban, ha ez az emlékmű az
áldozatok emlékének megőrzésén túl
mást is jelentene: *megengesztelődést!*

Erre indít, ezt erősíti meg bennünk a
8 évvel ezelőtt, a zsidó temetőben tar-
tott mártírünnepségen jelenlévő fővá-
rosi rabbi elmondott szavai: „Kunma-
daras neve felemelkedett, belekerült a
köztudatba, elborzasztó jelentéssel...
de nekünk az a meggyőződésünk, hogy
Kunmadaras a megbékélésnek a fogal-
mává lesz!” Emlékezve ezekre a sza-
vakra, kívánjuk Istentől, és a magunk
eszközeivel fáradozunk is azon, hogy
ez az emlékmű a mindnyájunk számára
áldásos életbölcsesté legyen. Arra hív-
juk zsidó hittestvéreinket és minden
honfitársunkat, hogy együtt vagyunk
rész magyar hazánk békés felvirágoz-
tatásában megbékélt lélekkel!

Oltalmazza a Mindenható Isten ezt az
emlékművet, az áldozatok emlékeztét,
a leszármazottaikat, községünk egész la-
kosságát, mindnyájunkat, minden embe-
ri értelmet felülhaladó irgalmával ve-
gyen körül az Úr!

„Áldjon meg tégedet az Úr, és őriz-
zen meg tégedet. Világosítsa meg az
Úr az ő orcáját terajtd, és könyörüljön
terajtd. Fordítsa az Úr az ő orcáját
tereád és adjon néked békességet és
bőséget.” Ámen.

Emlékmű a pogrom áldozatainak

Az 1946-os kunmadarasi pogrom
áldozatai előtt fejet hajtva emlékművet
avattak vasárnap a kunsági településen.
A zsidók elleni gyilkosságok, erő-
szakoskodások emlékét *Kardos Péter*
főrabbi idézte fel. Beszédében külön
kitért arra a határozatra, amelyben fel-
szólították a falu zsidóit, hogy akik
nem hajlandók beilleszkedni a „de-

mokratikus életbe”, egy nap alatt hagy-
ják el a települést. Ily módon – hangsú-
lyozta – a pogromért lényegében az
áldozatokat tették felelőssé, ami külö-
nös kegyetlenségként minősíthető.

Kemecsi Imre polgármester megkö-
vetve az áldozatokat, arról szólt: azzal
az elszánt akarattal született ez az em-
lékmű, hogy a jelen és jövő generáció-
ja számára örök intelem legyen.

A helybeliek adományaiból össze-
gyűlt pénzből emelt emlékművet az
ünnepség befejezéseként a polgármes-
terrel együtt *Zoltai Gusztáv*, a Magyar-
országi Zsidó Hitközségek Szövetségé-
nének ügyvezető igazgatója leplezte le.

(Jászkun Krónika, 1994. okt. 31.)

„... félek, mert Kunmadarason vagyok”

A pogrom áldozataira emlékeztek

**Tegnap délután Kunmadarason
az 1946-ban történt pogrom áldozataira
emlékeztek.**

Az emlékünnepeken dr. *Kemecsi Imre*
polgármester köszöntötte a meg-
jelenteket, majd így folytatta:

– Elérkezett a nap, amikor Kunma-
daras lakossága méltóképpen és kegye-
lettel emlékezik azokra a volt kunma-
darasi lakosokra, akik áldozatul estek
az embertelen gyűlöletnek, a félreve-
zetettségeknek. Megkövetve az akkori
idők áldozatait, állítunk emléket szá-
mukra, azzal az elszánt akarattal, hogy
a jelen és a jövő generációk számára ez
mindig intelem legyen.

– Büszke vagyok és félek! Büszke
vagyok arra, hogy zsidó vagyok, büszke
arra, hogy magyar zsidó vagyok, s félek,
mert Kunmadarason vagyok – kezdte
megemlékezését *Kardos Péter* főrabbi. –
Emlékműveket avatunk, szobrokat ko-
szorúzunk, márványból készült falakra
neveket vésetünk, s ezt kineveztük meg-
ölt testvéreink sírjának.

Föltette a kérdést, hogy neki, a ma-
gyarországi zsidóság küldöttének van-
e joga megbocsátani *Neuländer Fe-
renc*, *Rózinger József* és *Klein Ferenc*

nevében, akik mind madarasi áldozatok.

– A kérdésre – mondta – félek válaszolni, mert Kunmadarason vagyok.

Majd szólt azokról a véleményekről, amelyek a pogromért megpróbálták magukat az áldozatokat felelőssé tenni, és szavait így fejezte be:

– Tisztelt hölgyeim és uraim! Engedjék meg, hogy most már ne csak féljek, de undorodjam is.

Dr. Ötvös László református lelkész beszédében azokról szólt, akik szereték volna, de nem tudták megakadályozni, hogy egy csoport a zsidó lakosokra támadjon, majd így folytatta:

– Az áldozatok emléke a megengesztelődést is jelentené. Ezt erősítik a nyolc évvel ezelőtti, mártírünnepségen a budapesti főrabbi szavai: „Kunmadaras neve felemelkedett, bekerült a köztudatba, elborzasztó jelentéssel..., de nekünk az a meggyőződésünk, hogy Kunmadaras a megbékélésnek a fogalmává lett.

Ezután arra kérte a zsidó hittestvéreket és minden honfitársát, hogy együtt tegyenek meg mindent hazánk felémelkedéséért, majd megáldotta az emlékművet, melyet a madarasiak által felajánlott pénzből állítottak. Ezt dr. Kemecsi Imre és Zoltai Gusztáv leplezte le. Végül a madarasiak és a vendégek elhelyezték a megemlékezés virágait.

– de –

(Új Néplap, 1994. okt. 31.)

Fekete lyuk

Régi adósságot pótoltt Szolnok városa a második világháború áldozataira emlékező, „Magyar Golgota” nevű emlékmű felállításával. Aznap este azonban az igazán „esztétikus” Híradóban (kék háttér előtt ülő kék ruhás műsorvezető hölgy) egy árva szó el nem hangzott arról, hogy hazánk egyik megyeszékhelyén milyen esemény történt. Pedig Szolnok igazán nem esik messze a fővárostól, s a Híradónak vidéki tudósítói irodája is működik itt. Úgy látszik, mostanság náluk ez már nem hír. Megint eluralták a hírműsort a fővárosi események, tudósítások, a vidék meg megint kiesett a látószögéből. Pedig hát... pedig hát oda lehetett volna

figyelni a beszédekre is. Mondjuk a zsidó hitközséget képviselőére, amely éles ellentétben állt a hét végén Kunmadarason, egy főrabbi által elmondott megemlékezés igen durva (ne írjam: sértő) hangnemével. Mert ki kell mondani végre: áldozatok mindenütt voltak. És értük minden templomban imádsággal és minden emlékműnél főhajtással emlékezünk.

Ceterum censeo: a Hír(nem)adó szerkesztőinek is észre kellene venniük, hogy az élet vidéken is zajlik. És nem csak „az a szép, az a szép, akinek a szeme...” Hát nem elfelejtettem, milyen színű is?

(Új Néplap, 1994. nov. 4.)

Kelő gyűlölet

A főrabbi fél és undorodik

Halottak napján emlékművet avattak Kunmadarason. A zsidópogrom áldozatait. Első hallásra úgy véli az ember, nincs ebben semmi kunszt, így volna rendjén. Csak akkor tűnődik el, ha megtudja az antiszemita megmozdulás dátumát: 1946. Igencsak elgondolkodtató, hogy egy évvel a harcok elülte után valakiknek még volt merszük, lelkük kezét emelni a haláltáborokból csontsoványan hazatért zsidókra. De hát miért kellett meghalnia három szerencsétlen atyafinak?

Tény, hogy 1946-ban, amikor a véres események lezajlottak Kunmadarason, a háborúból ocsúdó lakosság néhez hónapokat élt át. Fájt még az értelmetlen pusztításban elesettek emléke, napi gondot jelentett a pénzromlás, a nélkülözés, ami alaposan felszófolta az emberek kiszolgáltatottságérzését. Ebben a feszült hangulatban az uszítás nem csak pusztába kiáltott szó maradt.

Ekkortájt vetődött a faluba a Felvidékről egy bizonyos *Tóth Zsigmond* nevű fiatalember, aki zsidóellenességét nem rejtette véka alá. Ahol csak lehetett, becsmérelte a deportálásból hazatérteket. Kivált a kocsmában jeleskedett. Az „azok tejjben-vajban fürdenek, nekünk meg semmink sincs” kezdetű gyűlöletkeltésekre bizony bólogatott a falusiak egy része.

b. gy.

1946. május 20-án Karcagon bíróság elé állították a Kunmadarason élő *Nagy János* református néptanítót, aki a faluban meglehetősen népszerűségnek örvendett. A helybeliek fel is kerekedtek szekereikkel, hogy a tárgyalásra menjenek. A városban azonban rendőrkordon állta útjukat. Folyt az alku, miközben karcagiak jelentek meg, és szétkürtölték, hogy eltűnt két gyermek. Tóthnak kapóra jött a hír, és azonmód terjeszteni kezdte, hogy biztosan a zsidók keze van a dologban. Azért vitték el a keresztény gyerekeket, hogy húsból kolbászt töltsenek.

Nem akadt emberfia, aki teli torokból üvöltötte volna, hogy ez teljes képtelenség! Hogy ez a várvád is ugyanolyan hamis, mint a tiszsaeszlári Solymosi Eszteré, hogy számtalanszor bebizonyosodott már: a pászkába nem kevernek vért a zsidók, a zsinagógáikat sem szentelik fel keresztény gyerekek vérével.

A józan érvelés elmaradt, a tömeg még aznap este megverte a zsidó származású szociáldemokrata *Wurczel Ferencet*. Másnap, 21-én a rendőrség erősítést kért és kapott Karcagról meg Kunhegyesről, ennek ellenére mégis elszabadultak az indulatok a madarasi piacon. A jelszót, hogy „kezdődhet a tánc”, ki más adhatta meg, mint Tóth Zsigmond. A magából kivetkezett tömeg a helybéli zsidók házaihoz vonult, és *Neuländer Ferencet*, illetve Klein Ferencet úgy összeverték, hogy később belehaltak sérüléseikbe. *Rosinger József* Karcag felé menekült, de az állomásnál fiatal legényekkel keveredett vitába, s őt is agyonverték. Aznap hárman haltak meg, tizennyolcan könnyebb és súlyosabb sérülést szenvedtek.

A pogrom után ötvenkilenc személyt ítéltek el. Az első tárgyaláson három halálos és több példás ítélet született, a harmadikon azonban Tóthnak életfogytiglanra változtatták az ítéletét. Ő 1956-ban elhagyta Magyarországot. A többiek letöltötték büntetésüket. Közülük sokan meghaltak, mások elköltöztek Kunmadarasról.

A most felállított emlékmű avatására egybegyűltek a madarasiak. Talán

azok is, akik egykoron a tömeggel vonultak kiabálva. Vagy ha ők nem, hát az utódaik, akik megbékéléssel a szívükben érkeztek a főtéri márványtáblához. Akik szeretnék egyszer és mindenkorra eltüntetni a szégyenbélyeget, amelyet egy kellően át nem gondolt cselekedet apáik homlokára égetett, s hírhedté tette településük nevét az egész világon. (Ki gondolná, de még az 1947-es párizsi béketárgyalásokra is kihatott a pogrom. A győztes európai államok ugyanis nem nézték jó szemmel, hogy kerek egy esztendővel a háború után Auschwitz gázkamráinak kegyetlen emléke sem tántorította el lincselő szándékától egy kis magyar falu lakosságát.)

Most jöttek, virággal, koszorúval a kezükben, hogy feloldják görcseiket, véget vessenek mardosó lelki furdalásuknak.

Az ünnepség főszónoka, Kardos Péter főrabbi azonban nem a megbékélést tartotta fontosnak. „Büszke vagyok arra, hogy zsidó vagyok, de félek, mert Kunmadarason vagyok” – hangsúlyozta többször is beszédében. Sőt feltette a kérdést is: van-e joga megbocsátani neki az áldozatokért. A válasz bibliai idézet: „Ha maró lúgban mosakodol is és tékozlod magadra a szappant, akkor is folt marad előttem a bűnöd.”

A hallgatóságnak csakhamar rá kellett döbennie, a főrabbi 48 év után sem a megbocsátást hozta magával.

Elvitathatatlan, mert jegyzőkönyvek őrizték meg, hogy az 1946-os Kisgazdapárt felszólította a „demokráciába beilleszkedni képtelen zsidókat” Kunmadarason arra, hogy saját érdekében előbb 6, majd egy újabb tanácskozás után született döntés szerint 24 órán belül hagyják el a falut. E korabeli jegyzőkönyv felemlegetése különös kijelentésre sarkallta a főrabbit: „Vagyis a pogromért nem annak végrehajtói, hanem az áldozatai a felelősek. Tisztelt hölgyeim és uraim! Engedjék meg, hogy most már ne csak féltsek, de undorodjam is”.

Kardos Péter nem fűzte hozzá az iménti mondathoz, hogy az akkori eseményektől, az ép ésszel fel nem fogható gyilkolástól, a hátborzongató vér-

vádtól. Ő csak félt és undorodott. Jelen időben. A tolerancia jegyében.

„Nem kell félni, rabbi úr!” – mondta félhangosan valaki a beszéd végén.

Alighanem mások nevében is...

Jurkovic János

(Telegráf, 1994. nov. 4.)

Három halott, ötvenkilenc elítélt

Pogrom 1946-ban – kései megbékélés Kunmadarason

A halottak napján emlékművet avattak Kunmadaras főterén. Nem a szokványosat. Felirata egyszerű, borzongást kiváltó. Az 1946-os pogrom áldozatainak emlékére állították. De hát kik haltak meg Kunmadarason és miért? A faluban sokáig csak suttogva beszéltek a hajdani bosszúhadjáratról, melyben zsidók pusztultak el értelmetlenül. Ma sem szólalnak meg szívesen. Mint mondják, éget a fájdalom. Dr. Ötvös László református lelkész a falu történetét kutatva bukkant fontos dokumentumokra.

– Az események több szálon futottak – mondja Ötvös László református lelkész. – Onnan kezdem, hogy a Madarason lakó Nagy János református néptanítót bíróság elé állították leventeoktatói tevékenysége miatt. A szolnoki első tárgyalás után Karcagon rendezték a másodikat 1946. május 20-án. Miután a tanító népszerűségnek örvendett a faluban, kisebb tömeg kerekedett fel, hogy védelmezzék őt a tárgyaláson. Egy-két hónappal e tárgyalás előtt vetődött a faluba Tóth Zsigmond a Felvidékről, aki hamar hatása alá vonta a hozzá hasonló fiatalokat. Itt-ott, kivált a kocsmában, folyton becsmérlő megjegyzéseket tett a zsidókra: lám, azok milyen jól élnek, nekünk meg semmink sincs. Az uszító hang egyre inkább mételyezett. A karcagi tárgyalásra valóságos szekérkaraván indult. A város előtt azonban rendőrkordon várta a tömeget. Folyt az alku a rendőrökkel, amikor karcagiak jelentek meg, s elhíresztelték: a városban eltűnt két

gyermek. hamarosan színre lépett Tóth Zsigmond, akinek kapóra jött a hír, s kijelentette: biztosan a zsidók keze van a dologban. Szlovákiában már történt ilyesmi, és a zsidókat lámpavasra húzták.

– *Mintha csak ismétlődne a történelem, gondolok itt Tiszaeszlárra, Szolymosi Eszterre. Vajon miért gyermek szerepel megint vádként?*

– A gyermek emlegetése szíven üti a felnőttet. Jó családok a fanatizáláshoz. Egyébként ismert, hogy a vérvádnak több változata alakult ki. Az egyik az, hogy a zsinagógák felszenteléséhez keresztyén ember vérért használják fel, a másik pedig: a pászkába vért kevernek. A harmadikkal az 1946-os madarasi antiszemita megmozdulás kapcsán találkoztam. Itt az volt a vád, hogy keresztyén gyerekek húsából kolbászt készítettek a zsidók. Teljes képtelenség!

– *Kanyarodjunk vissza Karcagra. Mi történt ezután?*

– A tömeg háborogni kezdett, de a rendőrség fellépésének köszönhetően – riasztó lövés dördült – visszatért Madarásra. Aznap este a zsidó származású szociáldemokrata Wurcel Ferencet verték össze, s ez már jelzett valamit.

– *A rendőrség?*

– Erősítést kért és kapott Karcagról meg Kunhegyesről. Ennek dacára másnap a piactéren Tóth Zsigmond kiadta a jelszót: na, most már kezdődhet a tánc! A jelenlévők egy csapásra kivetkőztek emberi mivoltukból. Az utcákon házról házra járva folytatódott a verések. Neuländer Ferencet kerítésléccel ütlegelték, amelybe később belehalt. Kuti (Klein) Ferencet a lakása udvarán verték fejbe egy vascsővel. Egy hónap múlva belehalt sérüléseibe. Az 53 éves Rosinger József Karcag felé menekült. Fiatal legényekkel keveredett vitába, akik addig verték, míg a helyszínen meg nem halt. A szomorú nap eredménye: három halott, három súlyos, tizenöt könnyű sérült.

– *A vétkesek milyen büntetést kaptak?*

– Ötvenkilenc személyt találtak bűnösnek. Az első tárgyaláson három halálos és több példás ítélet született, ám a harmadikon Tóth Zsigmondnak mint felbujtónak életfogytiglanra változtatták a büntetését, másokra enyhébb íté-

let várt, s voltak, akiket felmentettek. Egyébként érdekes, hogy Tóth mindig csak akkor bukkant fel az események sodrában, amikor provokálni akarta a tömeget. Amint eldurvult a hangulat, azonnal eltűnt. Június elején Rajkánál fogták el.

– *Mit tudunk a véres nap szereplőiről ma?*

– Tóth 1956-ban kiszabadult a börtönből, és elhagyta Magyarországot. A többiek letöltötték büntetéseiket. Közülük sokan meghaltak már, mások elköltöztek Kunmadarasról. Sajnos a pogrom híre nem állt meg az országhatároknál. Lesújtóan írt róla a világsajtó, és sajnálatos módon kihatott a párizsi béketárgyalásokra is. Az európai államok ugyanis nem nézték jó szemmel, hogy a deportálásból hazatért szerencsétlen sorsú zsidók élete – egy évvel a harcok elülte után – ismét veszélyben forog. Az akkori események feltárását, a görcsök feloldását rendkívül fontosnak tartom. A most felavatott emlékmű is a megbékélést, a bélyeg eltüntetését szolgálja.

Jurkovics János

(Magyar Hírlap Alföld melléklet, 1994. nov. 7.)

Szelet vetett a főrabbi beszéde, de a vihar elmaradt

Egy kunmadarasi emlékműavatás utózöngéi

Október 30-án Kunmadarason emlékművet avattak. Azoknak a szerencsétlen zsidó embereknek, akik túléltek a haláltáborok megpróbáltatásait, de hazatérésük után, 1946-ban a felheccelt tömeg agyonverte őket. Csupa ostobaság miatt. Úgy- mint: eltűnt két gyerek – bizonyára benne van a kezük –, azután azt is híresztelték, hogy a zsidók keresztény emberek húsából kolbászt csinálnak. Ezek miatt a képtelen vádak miatt kellett meghalni három zsidó felnőttnek, míg hárman súlyosan, tízen könnyebben megsebesültek a véres nap eseményeként. Ötvenki-

lenc embert ítéltek el, köztük három halálos ítélet is született. A véres nap okozói „megkapták”, letöltötték büntetésüket: sokan meghaltak már közülük, mások messze költöztek a kun községből. Az is tény, hogy az európai államok nem nézték jó szemmel, hogy a haláltáborokból hazatértek élete ismét veszélybe került.

Ezeket a régi görcsöket, szomorú eseményeket szeretne volna oldani, a megbékélést elősegíteni Kunmadaras elöljárósága, vezetése, amikor döntöttek egy, az 1946-os helyi zsidópogrom áldozatainak emelt emlékmű létesítéséről és ünnepélyes avatásáról. A beszéd megtartására a polgármesteri közsztöntő után Kardos Péter főrabbit kérték fel. A főrabbi többször hangsúlyozta, hogy büszke arra, hogy zsidó, arra, hogy magyar zsidó, de fél, mert Kunmadarason van. Néhány emlékművet avatott az elmúlt esztendőben, de azok mindig a hősökre vagy a holocaust mártírjaira emlékeztették. Ez az emlékmű azonban állítása szerint egészen másról szól.

Szerinte az egyik fele kérdőjel, a másik felkiáltójel formájú lenne. Kérdezte: ezt az oszlopot vajon a bűnbánat állította-e, azután kinek van joga megbocsátani a halottak nevében? Neki?

Többször hangsúlyozta: fél, mert Kunmadarason van, és ez a bélyeg a gyilkosságé, odakerült minden elkövető homlokára eltávolíthatatlanul. Ezt öröklük mindazon utódok is, akik nem ölték, csak nézték, benne voltak a tömegben, csak kiabáltak, csak uszítottak, csak nem tettek semmit. Sőt azután még egy hivatalos jelentés is felszólította a zsidókat, hogy hat, majd huszonnégy órán belül hagyják el a települést. Saját maguk érdekében – állította az írás. Vagyis a pogromért nem végrehajtói, hanem az áldozatai a felöldek.

„Ne csak féljek, undorodjak is!”

„Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Engedjék meg, hogy most már ne csak féljek, de undorodjak is” – fejezte be a főrabbi avatóbeszédét. Hogy az elmondott szöveg minek a jegyében fogantott, ezt döntse el az olvasó. Hogy a megbékélést, avagy az ellentéteket szította-e, ennek a megítélését is önökre bízuk.

Érkeztek viszont levelek a kunmadarasi polgármesteri hivatalhoz szép számmal az ünnepséggel, a főrabbi beszédével kapcsolatban. Az elsőt elküldték a település főtisztelendőjének, valamint az emlékműbizottság elnökének is. Íme az írás: „Igen Tisztel Uram! Testvéremmel, Farkas Lászlónéval (született: Quittner Éva) együtt szeretnénk levél útján is megköszönni a madarasi pogrom áldozatainak emlékét megőrkítő tábla ünnepélyes leleplezésére küldött meghívást. Mi, akik gyerekefjével értük meg a pogrom életünket végig kísérő napját, örömmel és meglepődéssel tapasztaltuk a község igyekezetét a nem hízog múlt bevalásában és a lelkek békéjének előmozdításában. Bizakodással tölt el bennünket az önök bátor törekvése, hogy a megváltoztathatatlan múltat szépítés nélkül feltárja, és hogy visszafogadják a község valaha ott élt zsidó polgárait, tudtul adva ezt mindenkinek, aki a főtéren megfordult.

Köszönjük önöknek és Madaras minden jóézésű polgárának, hogy ezután már nem kell szégyenkeznünk, ha a szülőfalunkról beszélünk. **Nem tudjuk elhallgatni, hogy mennyire nem tudunk egyetérteni az olyan törekvésekkel és nyilatkozatokkal, jöjjenek azok bár a zsidók soraiból, amelyek nem fogadják el az őszinte baráti jobbot és amelyek megbékélés helyett, viszályt szítanak.** Kérjük önöket és az önök személyén keresztül Kunmadaras minden megbékélést kívánó polgárát, fogadják őszinte köszönetünket. Levelünk nyilvánosságra hozatalához, csak annak teljes terjedelme esetén járulunk hozzá. Tisztelettel: Quittner János, Farkas Lászlóné (sz.: Quittner Éva) Budapest, 1994. október 31.”

A másik reagálás november 1-jén íródott és szintén a fővárosból küldték.

„Hálás köszönetemet szeretném kifejezni, hogy vasárnap megrendezték a kunmadarasi pogrom áldozatainak tiszteletére a megemlékezést. A magam részéről példa értékűnek tartom tettüket. Úgy gondolom, hogy a fentieket önzetlenül, tisztaszívűből, velünk való együttérzésből végezték el. Köszönetet szeretnék

mondani a város lakosságának, hogy részt vettek a megemlékezésen és a »szónokunktól« elhangzottakat mindenfajta reagálás nélkül végighallgatták. Sajnálatosnak tartom a főrabbi úr beszédét, és annak tartalmi részével (a legutolsó mondat), amely beárnyékolta az egész gondolatmenetét – nem értek egyet és önökre nézve rendkívül sértőnek tartom. Kérem, hogy fogják fel úgy a beszédét, mintha az el sem hangzott volna, és véleményem szerint elmeszakerítőkké kellene megvizsgáltatni, és pszichológus szakemberekkel dr. Kardos Péter hittestvéremet. Ez utóbbiak talán enyhítenek a cselekedet súlyán. Bízom benne, hogy a jövő évi esetleges megemlékezésen méltóképpen fogja képviseltetni magát a Mazsihisz. Kérem, hogy a leveleket olvassák el a legközelebbi önkormányzati ülésen. Nagyrabecsüléssel és megkülönböztetett tisztelettel: **Tamas Péter.**”

Nem örök időkre

Kertész Péter Szentendréről pedig ezeket a sorokat küldte:

– „**Nem hiszek abban, hogy egy település és annak polgárai örök időkre megbélyegezhetőek lennének.** Ilyen értelemben megítélésem szerint az emberiség számára Auschwitz sem történelmi mértékkel mérve életfogytiglan gyűlöletre kárkoztatott város, amelynek mai és eljövendő lakosai osztozni kényszerülnek az egykori kezetlegények felelősségében. Ami természetesen nem jelenti azt, hogy az emberi történelemnek ezt a negatív csúcsteljesítményét valaha is el lehet felejteni. Mint ahogy azt sem, ami Kunmadarason történt 1946 nyarán.

Én magam a pogrom utóéletét Karcagon éltem meg gyerekként, miután a házunkkal szemben lévő paplakban kialakított alkalmi ispotályban látták el a pogromot túlélte sebesülteket. Azért ott, mert nem merték beszállítani a városi kórházba őket, nehogy esetleg újabb atrocitásnak legyenek kitéve. Akkoriban nem igazán értettem, hogyan történhet meg ilyesmi. Egy évvel ezelőtt jöttünk haza anyámmal és testvérbá-

tyámmal a deportálásból, amit csak azért sikerült túlélnünk, mert az oroszok szétbombázták azt a szerelvényt Ausztriában, amely minket is Auschwitzba lett volna hivatott transzportálni. Számba vetjük halottainkat, köztük apámat, aki megfagyott a munkaszolgálatban, s túl voltunk azon a rettenetes eseten is, amikor nyomdász nagyapám háza előtt vasvillával felfegyverkezett parasztok Sándor nagybátyámat akarták meglicselni, mert ügyvédként a későbbi kulákokat védte az önkéntes földfoglalókkal szemben. Mindezt azért kívántam előrebocsátani, hogy kifejezzem nagyrabecsülésemet önön keresztül, polgármester úr, Kunmadaras képviselő-testületének és polgárainak, akik emlékművet állítottak az 1946-os pogrom áldozatainak...

Mást vártak

Ott voltam az emlékműavató ünnepségen, és zsidó–magyar létemre azok döbbenetében osztozom, akik kegyeletes megemlékezésre gyűltek egybe október 30-án délután. Őszintén szólva lidérces álmaimban sem tudtam volna elképzelni, ami elhangzott, s amire nem lehet magyarázat... Kunmadaras nem bűnös község, következtetésképp az itt élők nem bélyegezhetőek meg a 48 évvel ezelőtti történetekért. Kérem Önt, polgármester úr, működjön közre abban, hogy az emlékmű olyan közmegebecsülést élvezhessen az elkövetkezendő időkben is, mint amit – számomra kétségbevonhatatlanul – kifejezett a szándék, amely megalkotta. Levelem természetesen nem magánjellegű, amennyiben úgy gondolja, bárkivel, bármilyen nyilvánosság előtt ismertetheti.”

A főrabbi beszéde után dr. Ötvös László református lelkész szólt, aki így emlékszik azokra a pillanatokra:

– Bizony az elhangzottak után nehéz volt megszólalni, hiszen másféle beszédre számítottunk. Én mindenesetre tartottam magam a korábbi elgondolásomhoz, az ünnepi alkalomhoz. Ennek a lényege az volt, hogy nyolc évvel ezelőtt ugyanitt, Madarason, az akkori főrabbitól elhangzott egy olyan bizonyágtétel, hogy bízik abban, Kunmadaras neve a korábbi elrémisztés után úgy kerül be a köztudatba, mint a megbékélés szigete. Ezt az ünnepséget

az emlékbizottság és az önkormányzat, valamennyien ebben a szellemben készítettük elő.

*

Mit tehetnék hozzá a leírtakhoz, elhangzottakhoz? A fenti szándékok sorából a főrabbi beszéde kilógott, legalábbis a hallgatóság, az ott lévők szerint. Úgyis fogalmazhattam volna: a szónok szelet vetett. Szerencsére a hallgatóság bölcsességén múlott, hogy a vihar elmaradt...

D. Szabó Miklós

(Új Néplap, 1994. nov. 11.)

*A kezekben nem dorong,
virág volt!*

„Uram, bocsáss meg neki”

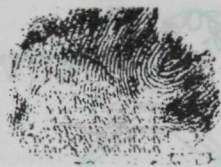
Ki fél és undorodik Kunmadarason?

Nos, ez az úr Kardos Péter főrabbi, akit a kunmadarasi önkormányzat meghívott arra az eseményre, amelyen – október 30-án – az 1946-ban történt madarasi pogrom áldozataira emlékeztek.

Az emlékünnepeken Kunmadaras polgármestere köszöntőjében hangoztatta, hogy megkövetjük azokat az áldozatokat, akik életükkel fizettek az embertelen gyűlöletért, félrevezettségükért. Ezután a főrabbi úr lépett a mikrofonhoz, s a beszédét így kezdte: büszke vagyok és félek! Vajon mi oka volt erre Kardos úrnak – Kunmadarason? Testi épségére rendőrök, de úgy is mondhatom, testőrök vigyáztak. Feleslegesen, mert aki elment az emlékünnepekre, annak nem fegyver, nem dorong volt a kezében, hanem virág. A főrabbi úr azt is tudta, hogy az emlékmű a kunmadarasiak felajánlott pénzéből készült el. Talán azt gondolta, hogy a nagyközség lakossága 48 év után újabb áldozatot akar?

Kardos főrabbi úr feltette a kérdést: a három áldozat nevében van-e joga a megbocsátásra? Majd így folytatta: a kérdésre fél válaszolni, mert Kunmadarason van.

Kardos Úr! Ha Ön nem tudott a kérdésre válaszolni, mert félt, s nem a

megbékélés vezette, miért jött Kunmadarasra? Csak nem egy újabb vizsáltszítás volt a célja? Ön nem látja, nem olvassa, hogy manapság is milyen méreteket ölt olykor a békétlenség?

Ön azoknak nem tud megbocsátani, akik akkor gyerekek voltak, vagy még nem is éltek? Mennyi ember él községünkben, akik nem itt születtek, nem itt laktak abban az időben! Az emlékmű leleplezése előtt így fejezte be beszédét: „Engedjék meg, hogy most már ne csak féljek, de undorodjak is.”

Nos, tisztelt Kardos úr! Gondolt-e arra, hogy e kijelentésével milyen mélyen sértette meg a jelenlévőket, de minden jó ízlésű, jóérzésű embert, aki hallott az eseményről? Gondolt-e arra, hogy a vendégjoggal akkor sem illik visszaélni, hanem netán arra a meghívó fél ad okot. Talán nem fogadták kellő tisztelettel? Nem hatotta meg a nagyközség lakosságának gesztusa, melyben az elődei által elkövetett tettekért bocsánatot kért?

Büszke vagyok, hogy olyan nagyközségben élek, melynek lakosai méltósággal viselkedtek még akkor is, amikor ön undorodott! A magam nevében elmondtam önért egy imát, amit így fejeztem be: „Uram, bocsáss meg neki, mert nem tudta, mit cselekedett.”

Czető Ferenc nyugdíjas kereskedő
(Új Néplap, 1994. nov. 17.)

Kardos Péter főrabbi beszél

Büszke vagyok és félek!
Büszke vagyok arra, hogy zsidó vagyok, büszke arra, hogy magyar zsidó vagyok - s félek, mert Kunmadarason vagyok ...

Jogom van-e megbocsájtzni Rózinger József nevében. Aki egyedül jött vissza népes család-jából, s zson a májusi napon elődelek meuekült, szeladt, jutott

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!
Engedjék meg, hogy most már ne csak féljek - de undorodjam is.